

KOJANITZ LÁSZLÓ: A TÖRTÉNELMI GONDOLKODÁS FEJLESZTÉSE. SZEGED, BELVEDERE MERIDIONALE, 2021.

Fodor Richárd: Adaptív tudás kialakítása a történelemórákon

Mit tehet egy történelemtanár, ha a kötelező témák és ismeretek megtanítása mellett gondolkodásra és kritikus szemléletre is szeretné nevelni a tanulóit? Kojanitz László 2021-ben megjelent tanulmánykötete a történelemórákban rejlő lehetőségek ilyen jellegű kihasználásáról szól elsősorban.

A könyvet a szegedi Belvedere Meridionale Kiadó jelentette meg. Ez az első kötete a kiadó és a Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata által közösen elindított új, *Modern történelemoktatás* elnevezésű sorozatnak. Kojanitz László könyve öt fejezetben tárgyalja a tevékenység- és kutatásalapú történelemtanítást, a történelmi gondolkodás és a történelmi tudat fejlesztésének kérdéseit. Az egyes fejezetek tanulmányai 1992 és 2021 között, többségükben 2010 után jelentek meg olyan pedagógiai folyóiratokban, mint az Iskolakultúra, a Történelemtanítás, az Új Pedagógiai Szemle vagy az Eruditio-Educatio.

A tanulmánykötet írásai a történelmi gondolkodás fejlesztésének sokféle összetevőjét tematizálják. A szövegek az angolszász szakirodalomról való alapos ismeretekről tanúskodnak, illetve ezek adaptációját nyújtják, valamint bennük az elmélet és a tanítási-tanulási gyakorlat összekapcsolódik.

A szerző bemutatja a releváns magyar és külföldi kutatók eredményeit, és tanári gyakorlati munkájából vett példákkal, feladattervekkel és ötletekkel is illusztrálja azok tanulságait. Megkönnyíti ezzel a történelemdidaktikusok által megfogalmazott tanulási alapelvek és modellek megértését, egyúttal ösztönözve az ezeken alapuló innovatív megoldások kipróbálására. A tanulmányok felhívják a figyelmet a történelmi gondolkodás fejlesztésének buktatóira és nehézségeire is, de javaslatokat is felvonultatnak ezek megoldására. Egyes témák esetében, mint például a kauzális gondolkodás fejlesztése vagy a diákok történelmi tudatának sajátosságai, saját kutatási eredményeket is bemutat a szerző.

Kojanitz László az 1990-es évek elejétől folyamatosan és hitelesen képviseli a ha-

---

tanári gyakorlati munkájából vett példákkal, feladattervekkel és ötletekkel

---

gyománys, ismeretközpontú történelemtanítás alternatíváját, az önálló tanulói feladatokra épülő képességfejlesztést és a magasabb rendű kognitív műveletek tanórai

integrációját. Leginkább a magasszintű didaktikai felkészültséget és szakmai autonómiát biztosító angolszász történelemtanítási gyakorlatot tekinti követendő példának. E 2021-es kötetet olvasva érdekes szembesülni azzal, hogy a rendszerváltoztatást követő években még egyáltalán nem

volt általános az a megközelítés, hogy az ismeretek, tények, történelmi adatok csupán a történelemtanulás kiindulópontjai, és a történelemtanulás és a történelmi műveltség többet jelent ezek pusztá betanulásánál. Ugyanakkor a szerző soha nem állítja szembe az ismeretek elsajátítását a képességek és a gondolkodás fejlesztésével, következetesen elveti az ilyen jellegű téves dichotómiákon alapuló problémamegközelítéseket. Meggyőződéssel vallja, hogy a tanulói aktivitás gondolata a demokratizálódó magyar társadalomban egyre szélesebb teret kell nyerjen, ugyanakkor arra is figyelmeztet, hogy ennek megvalósításához a tanárok folyamatos módszertani fejlődése szükséges.

Az egyik, eredetileg 1992-ben megjelent tanulmányban az olvasható, hogy az akkori tartalmi szabályozók már szorgalmazták ugyan a tanulói aktivitás előtérbe állítását, de az erre szolgáló feladatok inkább csak kiegészítő és kötelezően letudható elemekként jelentek meg a taneszközökben. Ellenpéldaként a szerző bemutatja az angol nemzeti alaptanterv képességorientált követelményeit, majd azt is, hogy a honfoglalás és államalapítás témakörének tanítása során miképpen és milyen feladatokkal felelhetnénk meg mi is ezeknek a követelményeknek.

Az Új történelmi programok fejlesztése című tanulmányban

a magas szintű történelmi gondolkodás fejlesztésének tantervekbe történő integrációjáról olvashatunk. A kognitív kutatásokra alapozott gondolatmenetben a szerző a diákok gondolkodásában lejátszódó jelenségekről és folyamatokról beszél. Legfőképpen a tanulási tartalmakat összeszervező sémák, azaz a nagyobb, transzferálható, fogalmi struktúrák elsajátításáról. A diákok az új tartalmi elemeket mindig összekapcsolják a korábbi elemekkel, így létrehozva

azokat a nagyobb csomópontokat, amelyek segítséget adnak az új ismeretek megértéséhez és adaptálásához. Kojanitz László ez esetben is egy konkrét példával illusztrálja a megközelítésmód alkalmazását a történelemtanulás megtervezésében – bemutatva, hogy melyek lehetnek azok a jól adaptálható, a történelmi megértést segítő értelmező sémák, amelyeket az 1956-os forradalom tanítása során is érdemes tudatosítani és alkalmazni.

A második fejezet a kérdésorientáltnak vagy kutatásalapúnak nevezett tanulási stratégia történelemtanításban való adaptálásának különféle lehetőségeiről szól. A szerző sokféle példán keresztül mutatja be ennek a kutatási kérdésfeltevésen és önálló vizsgálódáson alapuló tanulási módnak az előnyeit és sajátosságait. A *Forrásfeldolgozástól a kutatásalapú tanulásig* című tanulmányában felhívja a figyelmet arra is, hogy egy-egy tankönyvi forrás elolvasása és elemzése önmagában még nem vezet a történelmi gondolkodás fejlődéséhez. Ehhez arra is szükség van, hogy egyszerre több forrás tartalmát a diákok nyitott kérdés megválaszolásához használják fel bizonyítékként.

A forrásokat az adott kérdés által megszólított probléma szempontjából kell összeválogatni és feladatokkal ellátni.

Az erről szóló tanulmány is követi a megszokott

szerkezetet. A szerző először bemutatja a kutatásalapú tanulás alapelveit és tanulásméleti hátterét, majd rögtön egy jól adaptálható (és meggyőző) példát is láthatunk a megvalósuló folyamatra. A példa ez esetben a szerző által készített *XX. századi akták* című digitális tananyagból való, amely az 1956-os forradalom és a Kádár-rendszer egész témakörét a kutatásalapú tanulás módszerével teszi feldolgozhatóvá a tanárok és a diákok számára.

---

a tanárok folyamatos
módszertani fejlődése
szükséges

A történelmi gondolkodás fejlesztési irányait bemutató fejezetnek – de az egész kötetnek is – mottóját adhatná a könyv hatodik tanulmánya, amely szerint *“Nincs rá mód, hogy a diákoknak minden fontos történelmi eseményt megtanítsunk, de adhatunk egy olyan intellektuális eszközt, amely később is bármikor rendelkezésükre áll majd.”* E tanulmányban a történelmi gondolkodás mellett a *történelmi műveltség, történelmi tudatosság* és a *következtetési gondolkodás* nemzetközi koncepcióit is megismerheti az olvasó. Kojanitz László minden fogalmat részletesen reflektálja mutat be, majd az eltérő megközelítésekben közös alapelveként azonosítja az új módszertani, értékelési eljárások bevezetését, többek között a kutatásalapú feladatsorok alkalmazását.

A *reflektív történelemszemléletről* szóló tanulmány két évvel a 2012-ben kiadott történelem kerettantervekben eszközölt változások után jelent meg. Kojanitz László amellett foglal állást, hogy a hangsúlyok eltolódása a 20. századi események tanításának javára szemléleti változásokat igényel a pedagógiai munka egészét tekintve is. Annak érdekében természetesen, hogy a közelmúlt történetének részletesebb bemutatása *valóban* a jelen jobb megértését eredményezze. A történelmi ismeretek alkalmazhatósága érdekében Kojanitz László a tudás minőségét hosszú távon meghatározó összetevőkre hívja fel a figyelmet. Ide sorolja a tantárgyspecifikus képességfejlesztést, az adaptálható értelmezési keretek felépítését, a múlt és a jelen közötti kapcsolatot teremtő történelmi tudat és a reflektív történelemszemlélet kialakítását.

A szerző kiegyensúlyozott álláspontot fogalmaz meg az évszámok tanításával kapcsolatban is. Érdemes megvizsgálni

a mai tanári gyakorlatot, valóban szükség van-e minden kötelezően behajtott adatra. Ugyanakkor mindenképp szükség van egy magabiztosan felidézhető kronológiai tudásra, mert a valóban jelentős eseményekhez köthető időpontok a többi történelmi esemény időbeli elhelyezéséhez is fontos segítséget adnak, még felnőttkorban is.

A *kauzális történelmi gondolkodás fejlesztése és értékelése* című írás bemutatja az ok-okozati gondolkodásról készült különböző elméleti modelleket: az *intencionalista, strukturalista* illetve *narratív és analitikus*

megközelítéseket.

Kojanitz részletesen elénk tárja a történelmi gondolkodáshoz kapcsolódó kutatásokat és fogalomtörténetet, a legfontosabb kutatókat és mérföldköveket.

---

a tudás minőségét hosszú távon meghatározó összetevőkre hívja fel a figyelmet

---

Ismerteti az angol, holland és kanadai kutatók, köztük Roy Hallam, Martin Booth, Peter Lee, Denis Shemlit, Arthur Chapman, Carla van Boxtel, Stéphane Lévesque elméleteit és következtetéseit. Az ezt követő tanulmányban pedig egy érettségi esszéfeladat értékelésén keresztül mutatja be, miként lehet a diákok szöveges munkáit a bennük tükröződő történelmi gondolkodás minősége szerint értékelni. Az értékelés problémáját ugyanis a történelmi gondolkodás fejlesztésének egyik legfontosabb, de egyben legnehezebben megoldható feltételének látja. A kauzális gondolkodásról szóló nemzetközi eredményekre alapozva egy maga által kidolgozott értékelési szempontrendszer szerint javítja felül és elemzi két gimnáziumi osztály érettségi esszéit. Ennek kapcsán kritikákat is megfogalmaz a jelenlegi érettségi feladatokról. Úgy látja, hogy ezek a feladatok csak látszólag igénylik az önálló gondolkodási képességeket, mivel a legtöbb esetben a tankönyvi szövegek felmondása

is elég lehet a megoldásukhoz. Ugyanakkor a tanulók – és különösen a tanulócsoportok – között feltárt különbségek arra utalnak, hogy a történelemtanári munka tudatossága jelentős hatással van a diákok által készített történelmi magyarázatok minőségére.

Kojanitz László szerint a tankönyv is fontos szerepet játszhat a történelmi gondolkodás fejlesztésének erősítésében. Például azzal, hogy a történelem kerettantervben is előírt értelmező kulcsfogalmak fejlesztésére külön is felhívja a tanárok figyelmét, s megfelelő feladatokat is felkínál ehhez. Az egyik tanulmány részletesen és sokféle példát hozva mutatja be, hogy az Újgenerációs tankönyvek és a hozzájuk készített tanári segédanyagok miként valósították meg ezeket a célkitűzéseket.

A kötet negyedik fejezete is az értelmező kulcsfogalmakról szól, különös tekintettel a *történeti interpretációk* helyes értelmezéséhez szükséges szemlélet kialakítására. Bemutatja a múlt és a történelem bonyolult viszonyát, a történelmi interpretációt pedig a múlt eseményeinek és változásainak jelentést adó konstrukcióként értelmezi.

Az interpretációk esetében hangsúlyos szerepet tulajdonít kialakulásuk történeti kontextusának, a történelemhez fűződő viszonyuknak, értelmezési kereteiknek, műfajuknak és kifejezési formáiknak. Jellemző céljaik közül négyet emel ki: a múlttal kapcsolatot kereső *identifikáló*, az erkölcsi *ítéletalkotó*, azaz *moralizáló*, a történeti előzmények megértését szolgáló *elemző* és a figyelemfelkeltő *ismeretterjesztő* célt. Az efféle interpretációk szelektív, retrospektív és különböző egyedi szándékok érvényesítésére képesé tevő, manipulatív természete miatt kiemeli a multiperspektivikus, azaz többnézőpontú történelemszemlélet fontosságát. Álláspont-

ja szerint az egyetlen narratíva közvetítésére koncentráló és a történelem interpretatív természetét elrejtő tanítási gyakorlat melletti kitarlás az egyik legnagyobb hiba, amelyet elkövethet egy pedagógus.

Az értelmező kulcsfogalmakhoz kapcsolódik az a tanulmány is, amely azt mutatja be, hogy az *oral history* tanításban való alkalmazása miként tud segítséget adni a tanulók történelmi interpretációról alkotott fogalmának elmélyítéséhez. A videóinterjúk elemzése, keletkezési körülményeik, az elbeszélő előéletének, szándékainak, érintettségének feltárása és értékelése révén a diákok közelebb kerülnek a történelmi munka módszereihez és stratégiájához, ezáltal kritikai gondolkodásuk is fejlődik.

Nemcsak a történelmi interpretáció, hanem két másik fontos értelmező kulcsfogalom, a történelmi *okok* és a történelmi *változás* fogalmának fejlesztése is egy-egy külön tanulmányban kerül bemutatásra. Az *okok* kapcsán Kojanitz László ismerteti az ezzel kapcsolatos tanulói gondolkodás

fejlődésének sajátosságait, majd fejlesztési stratégiákat és módszereket is ajánl. A szerző azt is kiemeli, hogy az eseményeket alakító tényezők részletes vizsgálata előtt

---

az egyik legnagyobb hiba,
amelyet elkövethet egy
pedagógus

---

a diákoknak tisztában kell lenniük az eseménytörténettel és a történelmi kontextussal. Az okokról szóló tanulmányhoz hasonlóan a *változást* körüljáró írás is bemutatja a tanulói gondolkodás kezdeti tévképzeteit és hiányosságait, valamint fejlődési útját. A fejlődési folyamat során az eseménytörténeti alapok mellett a diákok megértik a történelmi változások jellegzetességeinek és összefüggéseinek hátterét. A tanulmány számtalan könnyen adaptálható példát is ajánl arra, miként kelthetjük fel a diákok érdeklődését a különböző jellegű törté-

nelmi változások iránt, legyen ez Párizs városának fejlődése vagy Chamberlain külpolitikájának megítélése.

Kojanitz László kötetének záró fejezete a történelmi tudat fejlesztésének jelentőségét és problémáit boncolgatja. Az első tanulmány egy figyelemfelkeltő alcímmel (*Harcba szállunk-e az „intellektuális alvilággal”?*) indul, majd elég borúlátó képet fest a történelemtanítás helyzetéről. A történelemtanítás előtt álló kihívásként azonosítja a különböző szinteken zajló történelmi viták felszínességét és eldurvuló hangnemét, a gyakran emlegetett „szekértábor-kommunikációt”. Az írás komplex és izgalmas, jelen recenzió kereteit túlfeszítő összefüggésrendszert vázol fel a történelemtanítás jelenlegi helyzetéről és dilemmáiról; Rüsén, Seixas és Lévesque modelljei alapján a történelmi tudat típusairól és fejlődéséről. Ennek kapcsán kiemeli, hogy a mítoszok és városi legendák által táplált mindennapi történelmi emlékezet és a kritikus szemléltető történettudomány egyaránt hatással vannak a diákokra.

A kötet utolsó tanulmánya magyarországi kontextusba helyezi a történelmi tudat fejlesztésének problémáját. Kojanitz László egyrészt elemzi a Nemzeti alaptanterv 2018-as tervezetét a Jörn Rüsén által kidolgozott tipológia alapján, másrészt kérdőíves tanulói attitűdvizsgálatot végez. A kétfajta kutatás együtt teszi elemezhetővé a szabályozó dokumentumban megfogalmazott tanítási célokat és a középiskolás tanulók történelemtanításról kialakított általános képét. A vizsgálat eredményei alapján meg-

állapítható volt, hogy a NAT történelem és állampolgári ismeretekre vonatkozó tervezete a történelmi tudat mind a négy típusára (tradicionális, példakereső, kritikus, genetikus) szolgáltat példát, mégis leginkább a *genetikus*, származtató típusú történelmi tudat kialakítását szolgáló célok jellemzik. Ennek fókuszában a változás, a múlt és jelen viszonyainak összehasonlítása, illetve ezek alapján a jövőre vonatkozó következtetések megfogalmazása áll. A kérdőíves kutatás emellett azt mutatta, hogy a diákok nagy többsége egyetért a kötelező történelemtanítással, s ezt leginkább a múlt és a jelen közötti kapcsolatok megismerése, illetve az általános műveltség kialakítása miatt tartja fontosnak.

A kötet végére érve, a történelmi gondolkodás sokféle kérdését megismerve az olvasóban a digitális módszerek és a történelemtanításban alkalmazható platformok tekintetében marad némi hiányérzet. Érdemes lenne egy következő kötetben kifejezetten erre helyezni a hangsúlyt, hiszen a szerző ezen a területen is nagyon eredményesen tevékenykedik.

Összességként Kojanitz László válogatott tanulmánykötetének legfontosabb üzenete, hogy a történelemtanításhoz minél jobban meg kell érteniük a tanulói gondolkodás sajátosságait, hogy eredményesen tudják

alkalmazni a fejlesztését szolgáló új módszereket. A legfontosabb, hogy a diákjaink felnőttkorukban is érteően kritikus és a vitákra nyitott módon tudjanak viszonyulni a múlttól szóló megnyilatkozásokhoz és művekhez.

---

kihívásként azonosítja a történelmi viták felszínességét és eldurvuló hangnemét

---